

ד"ר יהודה בן-מאיר מאוניברסיטת בר-אילן:

"שיקולים אישיים בהכרעותיו של מנהיג בכלל ושל מנחם בגין בקמפ דייוויד בפרט"

ויכוח עתיק יומין שידוע לכולם הוא הוויכוח האם ההכרעות ההיסטוריות הן תוצאה של תהליכים (חברתיים, כלכליים, תרבותיים, דתיים או אידיאולוגיים), או שמא המנהיגים הם אלה שמנווטים ומשנים את ההיסטוריה. הגישה הראשונה גורסת שההיסטוריה היא תוצאה של תהליכים עמוקים שמתפתחים, והמנהיג בעצם רק משקף, מוציא לפועל ותו לא של בעצם מה שפחות או יותר מחויב המציאות כתוצאה מהתהליכים האלו. לעומת זאת, קיימת הגישה והתיאוריה של המנהיג האומרת שבעצם ההיסטוריה נקבעת כתוצאה מהחלטות של מנהיגים, של אנשים, של הקברניטים, בצמתים מכריעים בהיסטוריה. לפי גישה זו, לו היו אנשים אחרים עומדים בהנהגה באותם צמתים, הרי שכל פני ההיסטוריה היו נראים אחרת.

אין ספק שהכרעות היסטוריות הן פונקציה של תהליכים ופונקציה של מנהיגים גם יחד. אני חושב שכל אחד אולי יכול לתאר לעצמו שלו באותה צומת היסטורית של 1977 בראש מצרים היה עומד חוסני מובארכ ולא אנואר סאדאת ובראש-ממשלת ישראל היה עומד יצחק שמיר ולא מנחם בגין זיכרז"ל, האם היינו רואים את אותה תוצאה? ספק בעיני. השאלה היא היפותטית ואקדמית ולא תינתן אף פעם הוכחה אמפירית, אבל בהכירנו את האנשים האלה שכל אחד מהם פעל לאחר מכן כמנהיג, כקברניט, קשה להניח שבדיוק כך הייתה אותה תוצאה ובכל אופן יש ספק בכך.

מצד שני, האם מנחם בגין ז"ל ואנואר סאדאת היו עומדים באותו מקום, ממלאים אותם תפקידים עשרים שנה לפני כן או אפילו עשר שנים לפני כן, האם היו מגיעים לאותה תוצאה? גם זה ספק בעיני. אם בגין היה עולה לשלטון הרבה שנים קודם, האם באמת השלום היה קודם או שגם פה היו תהליכים שהגיעו לכדי בשלות. בעקבות מלחמת יום הכיפורים שני העמים הפיקו לקחים, כל אחד בתחומו. מדינת ישראל, אולי, הפיקה את הלקח שהאופוריה של שנת 1967 הייתה מלווה באלמנטים לא בריאים, לא נכונים וכי ישנם גבולות גם לכוח. ודאי גם המצרים הפיקו לקח.

בראיון לעיתון "אוקטובר" שהוא נתן מספר ימים אחרי ביקורו המפורסם בירושלים תיאר סאדאת את הפילוסופיה שלו, מדוע הגיע לירושלים ומדוע עשה את כל המהלך הזה. סאדאת לא נהפך כמו שאולי אנשים חשבו לציוני דגול, הוא לא חתם אף פעם לא על תוכנית באזל ולא על תוכנית ירושלים, אבל באותו ראיון הוא אמר: "הנה, ראינו, שני הצדדים, שאין תוחלת למלחמה והיא איננה ניתנת להכרעה חד-משמעית. הוא, כמובן, לקח את הדוגמה של 1967, זו מלחמה

שנזקפת לחובתו של נאצר והאשמה איננה נדבקת בו, בסאדת. והוא המשיך: " בשנת 1967 ליהודים היה ניצחון מהיר ואדיר מאין כמוהו, דבר שהוא באמת נכון, אבל הם לא יכלו לאכוף את רצונם עלינו. והנה במלחמת אוקטובר, שנזקפת לזכותו, לנו, לערבים, היה ניצחון גדול מאוד מבחינה צבאית לפחות" - זה כמובן לא נכון אבל לא חשוב. "גם אנחנו ראינו שאין בכוחנו לאכוף את רצוננו על ישראל, גם אם נילחם אלף שנה", כך הוא כתב, "אף אחד לא יאכוף את רצונו על השני".

אפשר לומר שהיינו עדים אז לתחילת השפעתם של תהליכים שראינו יותר מאוחר בשנות ה-90. הממד הכלכלי החל לקבל יותר משקל, נוצרה ההבנה של העולם ככפר גלובלי והצורך להשתלב בעולם שנע בקצב מהיר אך רצוף קשיים. בכל אופן, אין ספק שהשילוב של שני הדברים, גם של התקופה ושל התהליכים באזור ובעולם, וגם דמותם של שני המנהיגים שיחקו תפקיד חשוב מאוד. לדעתי שני המנהיגים שהלכו לקמפ דייויד, חזרו משם לא עם ההישג שעליו חשבו כשהם נסעו לשם. מכאן שהייתה משמעות לעצם ההתכנסות בקמפ דייויד ומכאן החשיבות של הכרעות של המנהיג שנעשו תוך כדי האירוע.

אני חושב שמנחם בגין זיכרונו לברכה לא נסע לקמפ דייויד במגמה לוותר על כל הישגים בחבל ימית, ולפני נסיעתו, כשאמר שאם יציעו שם בכלל לפרק את הישגים, הוא יקום ויעזוב – הוא התכוון לכל מילה. מנחם בגין קיווה לקבל הסכם נפרד עם מצרים שלא יפגע ביכולתנו להמשיך ולשלוט ביהודה ושומרון וחבל עזה, שהיו מאוד מאוד יקרים ללבו של מנחם בגין וכפי שהשתקפו בחזונו של ז'בוטינסקי בעיני ראש הממשלה המנוח. הוא קיווה להגיע להסדר לגבי הישגים בימית, הסכם חכירה או כל פיתרון אחר המשאיר הישגים על כנם. סאדאת נסע לקמפ דייויד לא כדי לחתום על הסכם נפרד. הוא נסע לקמפ דייויד כדי לחזור כמנהיג העולם הערבי שלא רק קיבל בחזרה את כל השטח שלו עד המילימטר האחרון אלא שהשיג פתרון לעם הפלסטינאי.

שני המנהיגים חזרו עם חצי תאוותם בידם. מנחם בגין חזר עם הסכם שכלל פירוק ועקירה מלאה של כל ההתיישבות היהודית שהייתה בסיני והסכמה למושג "הזכויות הלגיטימיות של העם הפלסטינאי" – "The Legitimate Rights of the Palestinian People" (ישנו הויכוח האם במילה "People" הכוונה לאנשים או לעם). אני חושב שכשיצא מנחם בגין לקמפ דייויד, לא היתה זאת משאת נפשו לחזור עם אותו ביטוי. אמנם כתוב שכל מקום שכתוב באנגלית, כך יהיה כתוב בעברית, אבל כתוב גם שהנוסח המחייב הוא האנגלי. אין ספק שאלו היו ויתורים גדולים מצידו של בגין.

יש אנשים שטוענים שבקמפ דיוויד סאדאת לא ויתר על כלום וקיבל את כל מה שהוא רצה : את כל סיני עד הגרגר אחרון, כולל פירוק הישובים. זה סילוף של ההיסטוריה, סאדאת ויתר על הרבה בקמפ דיוויד. הוא הסכים לסידורי ביטחון, יחסית, מרחיקי לכת שכביכול היו הדדיים אבל לא סימטריים. עשרות קילומטרים של שטח מפורז בצד המצרי ואצלנו מדובר בשלושה קילומטרים. הוא חתם על הסכם נפרד, מה שהוא מאד מאד לא רצה לעשות - ועל זה הוקיעו אותו בעולם הערבי. יש לזכור שיושב-ראש הכנסת נמנע בהצבעה על ההסכם אבל שר החוץ המצרי התפטר בעת חתימת ההסכם בקמפ דיוויד, דבר שבמצרים דאז לא היה דבר כל כך פשוט ומקובל, אצלנו, הרי, מתפטרים יותר מהר. לעניות דעתי, סאדאת ויתר על הרבה בקמפ דיוויד.

אני חושב שבסופו של דבר, במשא ומתן מסוג זה, מגיע רגע של הכרעה ומי שהולך למשא ומתן באמת איננו יודע מראשיתו בדיוק כיצד תיראה ההכרעה שלו ועל מה יפול או יקום ההסכם. ההכרעה הזאת במקרה שלנו אכן התקבלה על-ידי המנהיג, על-ידי הקברניט. אני פגשתי הרבה אנשים ממחנהו של מנחם בגין ז"ל שהיה להם קשה מאוד לעכל את הויתורים עליהם הוא הסכים בקמפ דיוויד. אלו אנשי בית"ר, אנשי התנועה הרביזיוניסטית שהלכו עם בגין דרך ארוכה. לאחר ההסכם היו אנשים שפרשו מחרות כמו גאולה כהן ומשה שמיר שהקימו את מפלגת התחייה וכולי. להם היה קשה לקבל את הדבר הזה. לכן הם המציאו תיאוריה, שלדעתי זו תיאורית שוא, האומרת שמנחם בגין לא אשם ואילו דיין וויצמן היו אלו שהכשילו אותו. יש אנשים שגם מכניסים לחבורה הנכבדה הזאת גם את אהרן ברק. הטענה כנגד דיין וויצמן היא שהם הטעו את מנחם בגין ובעצם עבדו עליו או עשו כל מיני תרגילים. בעצם, לבגין לא הייתה ברירה והוא נאלץ להסכים למה שהוא לא רצה. אגב, אותה תיאוריה היא מנת חלקם של הרבה אנשים לגבי הסכם אוסלו והסכמתו של יצחק רבין ז"ל, בניגוד לרצונו ובשל לחציהם של ביילין ופרס. אני חושב שמי שהכיר את בגין יודע שלתיאוריה הזאת אין כל שחר. לא דיין, לא ויצמן ולא מישהו אחר יכל לשכנע את מנחם בגין להסכים לדבר שהוא לא רצה להסכים לו – היתה זו הכרעתו של המנהיג.

לאחר שבגין חזר, נפגשה אתו סיעת המפד"ל בכנסת, שהיה לי אז הכבוד לעמוד בראשה. זו הייתה סיעה של 12 מנדטים בכנסת, שותפה בכירה ונאמנה בקואליציה. הצגנו בפניו את הקושי העצום שעומד בפנינו. תמיכה בהסכם שכולל נסיגה מלאה מסיני, פירוק ישובים, ויתור על נכסים ומעל הכל נושא האוטונומיה הפלסטינאית, היתה מאיימת עלינו בקרע כואב. לאחר הפגישה נשארתי אתו לבד, שאלתי: "טוב, תשמע מר בגין, אנחנו נתמוך בהצעה הזאת, אבל בינינו, תגיד לי דבר אחד, הסבר לי איך הסכמת להורדת הישובים!" הוא תפס אותי בשתי ידיי ואמר לי, אני אף פעם לא אשכח את זה, תוך שהוא מדבר מעומק ליבו: "יהודה, משום שבקמפ דיוויד הבנתי שבלי

הורדת הישובים אין הסכם". זו אינדיקציה לאופי ההכרעה של המנהיג. היו שרצו לפצל את ההצבעה לשניים: בנוגע להסכם השלום ובנוגע לפינוי הישובים. אבל בגין הפעיל את כל כובד השפעתו ולא השאיר את זה פתוח - הוא התנגד בכל תוקף לפיצול ההצבעה. בגין היה גם מדינאי וגם פוליטיקאי בחסד עליון. הוא הבין את התרגיל והוא אמר שמפלגת העבודה תצביע בעד ההסכם ונגד הורדת הישובים. הכרעתו של מנחם בגין, כפי שאמר במלים שלו: "הבנתי שבלי הורדת הישובים אין הסכם", מציגה את ההבדל בין מנהיג לבין מישהו בציבור. גם אם דעת הקהל מתנגדת באופן גורף למהלך מסויים, נגלה שאם כבר מדובר על הצבעה לאישורו של הסכם - יתהפך הגלגל. הציבור דן לכל עניין לגופו, אבל המנהיג לפעמים מבין שההכרעה שלו היא בדרך כלל לא בין שתי אופציות טובות אלא בין שתי אופציות רעות, בחיים אלה ההכרעות. המנהיג מבין שההכרעה היא הסכם או לא הסכם - כפי שהוא בשלמותו, על כל המגרעות שבו ועל כל היתרונות שבו.

אני חושב שזו הייתה ההכרעה. מנחם בגין ראה בחוזה השלום עם מצרים, פריצת דרך היסטורית ואסטרטגית למען מדינת ישראל, ואני חושב שהוא צדק. מעטים אלו שאינם מסכימים שהשינוי במעמדה האסטרטגי של מדינת ישראל לאור אותו ניתוק של מצרים ממעגל המלחמה, גם אם זה שלום קר וגם על כל הבעיות והקשיים, היה שינוי מהותי וחשוב. השינוי במעמדה האסטרטגי של מדינת ישראל הוא שאפשר לה לעשות הרבה דברים שלא כל כך קל היה לעשות אותם במצב אחר, כמו הפצצת הכור בעירק וכו'.

בגין ראה בזה הישג היסטורי והוא ואמר: "זה ההסכם, זה מה שניתן להשיג וצריך לקבל הכרעה האם, על אף כל הקושי שבו, מצדדים בהסכם או נסוגים ממנו לחלוטין". הוא הכריע אז, כמובן, לטובת ההסכם, לכן ההכרעה הזאת לא הייתה בגלל שמישהו שיכנע אותו אלא הייתה זו הכרעה שלו. לדעתי, על אף המשמעות של תהליכים שהשפיעו על ההיסטוריה יש ליחס משמעות רבה להכרעותיו של המנהיג במקרה של הסכמי קמפ דייויד. ודאי שכאן באה לידי ביטוי ההתמודדות של המנהיג לבדו בסתר לבו ונפשו עם הכרעה לקבל או לדחות את ההסכם. במשא ומתן מתאמצים להשיג את המקסימום שניתן ואז צריך להחליט אם מקבלים את זה או לא. ההחלטה הזאת היא החלטה מנהיגותית ואשרי המנהיג שיכול לקבל את החלטה הנכונה.

מאמר זה לקוח מתוך: חוברת מאמרים בנושא קמפ דייויד, הוצאת מרכז מורשת בגין 2008.